

УДК 657.47

Шеленко Д.І., к. е. н., доцент[©]*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Систематизовано погляди науковців, актуальні для теорії і практики оперативного контролю. На цій основі визначено проблемні питання, вирішення яких сприятиме поширенню даного виду контролю, який забезпечує ефективне управління підприємством.

Ключові слова: оперативний контроль, перевірка, бухгалтерський облік, господарська діяльність, підприємство.

Вступ. Зміни, що сталися в економіці країни протягом останніх років, передбачають посилення оперативного контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємств.

Оперативний контроль є складовою економічного контролю в момент здійснення господарських операцій на підприємстві. Він покликаний перевірити організацію обліку і звітності, виявити порушення в процесі діяльності підприємства, запобігти можливим зловживанням. Ефективний оперативний контроль уможливорює вчасне отримання інформації про фінансово-господарську діяльність перевіряючими органами та керівником підприємства [1, с. 201].

Напрямки та проблеми оперативного контролю розкрито в працях українських вчених-економістів Ф.Ф. Бутинця, Н.С. Вітвицької, П.І. Гайдуцького, П.К. Герасимчука, П.К. Германчука М.І. Гордієнка, М.Я. Дем'яненка, Л.В. Дікань, Й.С. Завадського, В.Г. Жили, Є.В. Калюги, Н.М. Малюги, П.Т. Саблука, В.П. Сагайдака та ін. Водночас, з огляду на новітні зміни в організаційно-управлінській сфері та інших визначальних сегментах функціонування підприємства, доцільно поглибити дослідження проблем організації в них оперативного контролю.

Постановка завдання. Зміна форм власності та бізнесу призводить до вдосконалення та розширення напрямків оперативного контролю. Його значення зростає в тому випадку, коли контролюючі функції введені в посадові інструкції працівників організацій. Це, у свою чергу, в основному забезпечує якість оперативного контролю та усунення виявлених порушень.

Дослідження спрямоване на виявлення проблем оперативного контролю та обґрунтування його напрямків і особливостей.

Результати. Оперативний контроль покликаний стабілізувати економічний розвиток підприємств, усунути його порушення і мати запобіжний характер.

Ефективність та результативність господарських операцій досягається за допомогою своєчасного спостереження за їх перебігом.

Оперативний контроль у період економічної кризи в Україні повинен слугувати інструментом управління економікою як підприємства, так і держави загалом.

Багато підприємств, незалежно від форми власності, опинились у важкій ситуації: з одного боку – неплатоспроможність покупців та замовників, яка спричинює зростання дебіторської заборгованості, а з іншого – підвищення вимог постачальників і кредиторів, які вимагають погашення заборгованості. Все це спонукає підприємства до посилення позиції на ринку, збереження постачальників і бізнес-партнерів, з якими було налагоджено співпрацю.

Оперативний контроль застосовується вже давно, проте в прибуткових умовах керівництво підприємств майже не використовує всі його переваги для прийняття управлінських рішень. В період стабільної діяльності підприємств помилки, внаслідок неефективного контролю, не так відчуються, як в умовах кризи.

Ефективність та якість оперативного контролю як методологічної основи управління визначається складом його елементів, які створюють передумови для оптимального управління підприємством. Застосування оперативного контролю закладає основи для успішного розвитку підприємств, правильного прийняття управлінських рішень і прогнозування очікуваних результатів.

Оперативний контроль повинен ґрунтуватися на неухильному дотриманні законодавства та своєчасному обліку. Його роль полягає у забезпеченні розвитку та адаптації підприємства до зовнішнього середовища.

Мета оперативного контролю, на думку Б.І. Валуєва, Л.П. Горлова, Е.Л. Зернова полягає у запобіганні та своєчасному виявленні відхилень фактичного стану об'єкта управління від нормативних, планових та інших характеристик, що уможливають його функціонування [2, с. 37]. Мету оперативного контролю К.П. Приступа визначає як діяльність або впорядкованість дій окремих зацікавлених осіб, спрямовану на прийняття поточних управлінських рішень та налагодження інформаційного забезпечення, що складає систему постійного спостереження, огляду і перевірки форми, рівня господарських об'єктів, процедур і показників, відповідно до запланованих чи необхідних [3, с. 37].

Серед учених спостерігається розбіжність поглядів на визначення суті оперативного контролю. Низка авторів, зокрема Ф.Ф. Бутинець, Б.Ф. Усач, Н.Г. Виговська, Н.І. Петренко, М.М. Шигун, стверджують, що оперативною формою контролю господарської діяльності є використання системи первинної документації [4, с. 14]. На думку Л.В. Дікань, оперативний контроль здійснюється в момент укладання угод і запобігає будь-яким неправомірним господарським операціям [5, с. 89].

В організації оперативного контролю виникає низка проблем, які полягають у:

- незабезпеченні системності бухгалтерського обліку та

цілеспрямованості оперативного контролю;

- незастосуванні ревізорами програмних пакетів автоматизованої обробки даних;
- пошуку внутрішніх резервів і посилення режиму економії виробничих запасів підприємств;
- несвоєчасності і недостатності забезпечення оперативного контролю господарських процесів;
- недосконалості планування витрат в умовах нестабільної економічної ситуації;
- розробці мотиваційних заходів, спрямованих на підвищення дисципліни, забезпечення своєчасності розрахункових операцій;
- недостатньому забезпечення необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень;
- відсутності у більшості підприємств служб внутрішнього контролю.

Незабезпечення системності бухгалтерського обліку та цілеспрямованості оперативного контролю. Розв'язання цієї проблеми потребує систематичного контролю, в якому, по-перше, всі елементи оперативності включаються у процес одночасно або в технологічно чи організаційно обумовленому порядку, або в чітко визначений час; по-друге, всі вони виконують певні цільові функції науково-методологічного забезпечення розвитку підприємства; по-третє, вони діють в одному напрямку як єдиний, злагоджений механізм. Системність оперативного контролю забезпечується механізмом ефективного використання його складових, що сприяє досягненню якомога вищої соціально-економічної віддачі виробництва.

Забезпечення системності передбачає розгляд об'єкта, що підлягає оперативному контролю, як єдиної системи, яка розділена на елементи, котрі взаємодіють між собою та з іншими сегментами.

Не застосування ревізорами програмних пакетів автоматизованої обробки даних. Для ефективного і швидкого здійснення контролю на підприємствах все частіше використовуються комп'ютерні програми, які значно полегшують процес перевірки.

За кордоном уже давно впроваджуються і застосовуються на практиці програми, які сприяють оперативній перевірці бухгалтерських даних на електронних носіях інформації. Це дає можливість більше часу приділяти виявленню помилок, підвищувати рівень та надійність оперативного контролю і точність висновків.

Зазвичай ревізори у своїй практиці використовують низку універсальних програм, але в цьому переліку відсутні ті, що призначені для оперативного контролю. З огляду на це, Я.А. Гончарук та В.С. Рудницький стверджують, що необхідна розробка програм для контролю, які мають спеціальне технічне, математичне та інформаційне забезпечення [6, с. 267].

Пошук внутрішніх резервів і посилення режиму економії виробничих запасів підприємств. Ефективний розвиток підприємств повинен відбуватись на основі раціонального використання природних, трудових і матеріальних ресурсів.

Для посилення режиму економії на підприємствах необхідно: стежити за раціональним використанням виробничих запасів; забезпечувати виробництво енергозберігаючими технологіями; експлуатувати техніку, яка забезпечує економію палива та ресурсів; використовувати альтернативні види палива.

Несвоєчасність і недостатність оперативного контролю господарських процесів. Оперативний контроль дає можливість простежити рух матеріальних цінностей на підприємствах, своєчасно виявити порушення у виконанні договірних зобов'язань. Контролювання господарських процесів – це складний багатоаспектний процес, який передбачає управлінські дії, що мають на меті досягнення високого економічного результату функціонування підприємств.

Недосконалість планування витрат в умовах нестабільної економічної ситуації. Наявність норм витрат, які задовольняють потреби планування та обліку, дає можливість до початку виробничого процесу скласти нормативну калькуляцію продукту (виробу, роботи, послуги), а після його завершення визначити фактичну собівартість продукції. При встановленні цих норм береться до уваги середній рівень витрат сировини, матеріалів на одиницю продукції, середній рівень заробітної плати і накладних витрат у зв'язку із прогнозними обсягами виробництва [7, с. 185]. На думку В.М. Нелепа, оперативне планування є завершальним етапом у системі планування діяльності підприємства, засобом виконання планів і одним із важелів оперативного управління виробництвом. Його суть полягає в детальній розробці планів підприємств та їх виробничих структур на короткі проміжки часу [8, с. 109]. В умовах сучасного господарювання на підприємствах спостерігається зниження якості планової роботи або взагалі її відсутність.

Розробка мотиваційних заходів, спрямованих на підвищення дисципліни, забезпечення своєчасності розрахункових операцій. Мотиваційні заходи на підприємстві передбачають готовність до дії з боку його керівництва, яке забезпечуватиме адекватні завдання та умови праці, належний рівень її оплати, захист і безпеку працівників, дотримання коректних відносин із партнерами.

Недостатнє забезпечення необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень. Оперативний контроль повинен забезпечувати визначення впливу об'єктивних та суб'єктивних факторів на вчасне отримання інформації для прийняття керівних рішень. На підставі точної оперативної інформації можна глибоко проаналізувати діяльність підприємства, розрахунок витрат, раціонально організувати документооборот, проконтролювати процес виробництва та прийняти обґрунтоване рішення.

Для своєчасного прийняття як оперативних, так і стратегічних рішень менеджерам необхідна неупереджена зовнішня (ринкові ціни, валютні курси тощо) та внутрішня (собівартість продукції, прибуток, рух грошей, структура власних та залучених коштів, розрахунки з дебіторами та кредиторами тощо) інформація. Облікову інформацію застосовують в операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності підприємства при поточному плануванні, прогнозуванні, здійсненні економічного аналізу та контролю.

Успішність управлінських рішень безпосередньо залежить від оперативності отримання, переробки та аналізу інформації, ґрунтується на її достовірності.

Інформація бухгалтерського обліку потрібна менеджерам в управлінні господарськими процесами. Так, у процесі постачання використовують інформацію щодо відхилень фактичних даних від планів за наступними показниками: затрати на постачання, кількість сировини на складі, ціни на матеріали, надходження ресурсів. У процесі виробництва для прийняття рішень необхідна інформація про відхилення фактичних даних від планових (щодо затрат на виробництво за видами продукції, загальновиробничих витрат, кількості виробленої продукції). У процесі реалізації ці розбіжності визначають за такими показниками, як витрати на збут, собівартість реалізованої продукції, ціни на продукцію, обсяги продаж, прибутки від реалізації. При наявності розбіжностей між адміністративними та іншими витратами із запланованими приймаються відповідні управлінські рішення [7, с. 7].

Важливе значення для ефективного оперативного контролю має сигнальна інформація, яку збирають не тільки стосовно господарських операцій, а також їх окремих елементів.

Відсутність у більшості підприємств служб внутрішнього контролю.

На підприємствах доцільно створювати службу внутрішнього контролю, яка буде надавати керівнику інформацію про результати перевірки. Така служба забезпечує ефективний контроль за дотриманням економічної політики на підприємствах. Її завдання також полягає в оперативному контролюванні виробничо-господарської діяльності, зокрема якості продукції та продуктивності праці на підприємстві, що в результаті повинно забезпечувати підвищення ефективності його функціонування. В разі неможливості створення служб внутрішнього контролю до оперативного контролю варто залучати облікових і планових працівників. У посадових робочих інструкціях та графіках зазначати обов'язки кожного з них і терміни проведення контролю. Важливо збудувати таку систему планування, яка забезпечить оперативне реагування на зміну економічної ситуації.

Господарська діяльність на підприємстві безпосередньо залежить від зовнішніх факторів, тому управління повинно здійснюватись з їх урахуванням та оперативно.

Необхідно дослідити ті об'єкти, які підлягають оперативному контролю, й визначити його послідовність. Наступним кроком є уточнення переліку техніко-економічних показників роботи підприємства в цілому, які впливають на дані оперативного контролю: часовий інтервал контролю; склад осіб, які повинні здійснювати його; форми первинних документів та реєстрів; порядок узагальнення отриманих результатів і передачі цих даних відповідним службам підприємства, які зобов'язані вживати заходи для усунення недоліків у роботі; позитивний досвід здійснення перевірок.

Висновки. Якщо оперативний контроль буде дієвим, то можна очікувати його позитивний вплив на фінансовий стан підприємства.

Налагодження ефективного оперативного контролю покликане забезпечити поліпшення фінансового стану господарюючого суб'єкта. Виявлення проблем оперативного контролю на підприємстві дає можливість виокремити визначальні засади його ефективного здійснення – системність, цілеспрямованість, своєчасність, повноту, плановий характер, мотивацію керівного та виконавчого складу працівників, наявність необхідної інформаційної бази, автоматизацію та створення відповідних забезпечувальних служб.

Література

1. Шеленко Д.І. Проблеми оперативного контролю та напрямки їх вирішення / Д.І. Шеленко // Зб. тез доповідей Міжнар. наук. практ. конф. "Ринок аудиторських послуг в Україні: стан і перспективи розвитку". 15-16 квіт. 2010 р. – Івано-Франківськ: Плай, 2010. – С. 201-203.
2. Валуєв Б.И. Оперативный контроль экономической деятельности предприятия / Б.И. Валуев, Л.П. Горлова, Е.Л. Зернова и др. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 224 с.
3. Приступа К.П. Концепція розвитку оперативного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vlp.com.ua/files/84_1.pdf.
4. Аудит і ревізія підприємницької діяльності / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: Рута, 2001. – 416 с.
5. Дікань Л.В. Контроль і ревізія / Л.В. Дікань. – К.: Знання, 2007. – 327 с.
6. Гончарук Я.А. Аудит / Я.А. Гончарук, В.С. Рудницький. – К.: Знання, 2007. – 433 с.
7. Олійничук В.М. Фінансовий облік / В.М. Олійничук, Д.І. Шеленко, В.М. Якубів. – Івано-Франківськ, 2011. – 441 с.
8. Нелеп В.М. Планування в аграрних підприємствах / В.М. Нелеп. – К.: КНЕУ, 2004. – 496 с.

Summary

Shelenko D.I., candidate of economic sciences, assistant professor
The Precarpathian National University named after V. Stephanyk
t. Ivano-Frankivsk

THE PROBLEMS OF OPERATIVE CONTROL IN ENTERPRISES

The problems of view of scientists which are actual for the theory and practice of operative control are systematized. On this base the problematic questions the decision of which will promote the spreading of given kind of control witch fulfils the effective management of the enterprise are determined.

Key words: *operative control, checking, an accounting, economic activity, enterprise.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.